

Szalonnából is nem kisebb, mint egy félajtó,

Ha nem adnak szalonnát,

Mind (kiáltja, és az előljáró vitéz kardját a mennyezet felé suhintja)

Levágom a gerendát! (ajándékot kapnak, tojáást, kolbászt, szalonnát)

Mind (a "Szent Gergely doktornak..." kezdetű ének dallamára kivonulnak)

Köszönjük ezerszer,

Százsor meg ezerszer ajándéktok,

Áldja meg az Isten,

Szívünkben kívánjuk szép házatok!

Megjegyzés: Mivel a Gergelyjárás egyik célja az iskolába-toborzás, a szokás előadásával a tanévnyitó ünnepélyeket is színesíteni lehet.

KARÁCSONYNÉ MOLNÁR ERIKA

Csökken, megszűnt, szünetel...

A romániai magyar tankönyvkiadás történetéből

A Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó – Tankönyvkiadó – (Editura Didactica si Pedagogica) a Tudományos Kiadó alosztályaként 1951. június 1-én alakult meg, később, 1951 novemberében önállósult. Székhelye Bukarest. 1962-ig a kiadó két főhatóság irányításával működött. Egyrészt az Oktatásügyi Minisztérium hatáskörébe tartozott; a tankönyvek az érvényes tantervek szerint készültek, és a minisztérium illetékes főosztályán hagyták jóvá, másrészt a kiadó beilleszkedett a könyvkiadás országos hálózatába. A hatvanas évektől a kiadóban nemcsak tankönyvek, hanem műszaki-technikai könyvek és főiskolai, egyetemi tankönyvek is készültek. Erre külön részlegek; technikai és főiskolai osztályok létesültek. A kiadó elnevezése azt jelzi, hogy a tankönyvek és pedagógiai munkák, oktatási szemléltető eszközök, a tanítók, tanárok számára nevelés- és oktatásméleti, módszertani szakmunkák kiadására szakosodott.

A kiadó nemzetiségi szerkesztősége a különböző nemzetiségek anyanyelvű tankönyvellátását biztosítja. Majdnem két éven át az egyes szaktantárgyak (matematika, fizika, kémia, biológia) tankönyveit románból vagy oroszról fordították.

Az anyanyelv oktatására ún. "eredeti" könyvek is készültek. Ezekben az első években a nagyobb lélekszámú nemzetiségek és a kis nemzetiségek számára egyaránt eredeti és román nyelvből fordított tankönyvek jelentek meg: magyar, német, szerb, ukrán, szlovák, cseh, török, bolgár, görög nyelven. A példányszámot tekintve körülbelül a fenti sorrend az iránymutató, egyben ez a fontossági sorrend is. A magyar tantervű nemzetiségi iskolák számára tankönyveket egy eléggé nagy létszámú szerkesztőség gondozta. Az indulásnál a magyar szerkesztőség vezetője *Vitus Erzsébet* (matematika szakos; érdekes módon a szerkesztőség megszűnése után soha többé nem dolgozott magyar nyelven); szerkesztők: *Vartanovici Molnár Ágnes* (kémia) és *Győri Magda* (magyar nyelv és irodalom) komoly erőfeszítéseket tettek a munkatársi hálózat, a dokumentáció és minden más sajátos szervezési munka elvégzésére, megalapozására. 1951-ben, amikor a kiadó önállósul *Editura Didactica si Pedagogica* néven, a magyar nyelvű tankönyvek borítóján a kiadó hivatalos neve: *Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó*. Igazgató *Aszódy János*, a nemzetiségi szerkesztőségek

főszerkesztője *Ney András*. A szerkesztőség kibővült *Ivanut Margit* tanítónő, *Mosoni Magda* földrajz szakos, *Szabó György* matematikus, *Balázs János* magyar-latin szakos, *Bernás Gusztáv* magyar nyelv és irodalom szakos szerkesztőkkel. Vidéki kirendeltségek – szerkesztőségek – létesültek *Kolozsvárt*, *Temesvárott*, műszaki-technikai kollektívák *Nagyszébenben*, *Nagyváradon*, később *Craiován*. A kolozsvári szerkesztőség tagjai: *Wallaschek Gyula*, *Heim Róza*, *Kuszálík Piroska*, *Péterfy Emília*, *Buttinger Mária*, 1960-tól pedig *Czondi Gyula*, *Kónyi József*, *Zsizsmann Kristóf*, *Nagy Zoltán*, *Berger György*.

1958-ban a nemzetiségi szerkesztőséget feloszlatták és a magyar könyvek szerkesztőit román szerkesztőségekbe sorolták be. *Marosvásárhelyen* fiókszerkesztőség létesült, amely a bukaresti magyar nyelv és irodalom szerkesztőségét egészíti ki. Ez annak következményeként történt, hogy a bukaresti központi párttörténeti múzeum székházában egy rendkívüli fontosságú nagygyűlés volt, a párt főtitkárának, Gheorghe Gheorghiu-Dejnek részvételével – amelyen súlyos vádakkal illették az eladdig megjelent magyar nyelv és irodalom tankönyveket. (Nacionalizmus, sovén elszigetelődés, nemzeti gőg forrásainak tekintették, amelyek károsan befolyásolják az ifjúság gondolkodását.) A vádak nemcsak a Tankönyvkiadó, hanem elsősorban az Oktatásügyi Minisztérium nemzetiségi osztálya ellen hangzóttak el, amelyeknek akkori vezetője *Bányai László* egyetemi tanár, a MADOSZ volt aktivistája, illegális pártmunkás volt. A vádat a Párt Központi Bizottságának propaganda oszálya, illetve az iskolaügyekkel foglalkozó osztály és a Központi Sajtó Főigazgatóság képviselte. Ezután a minisztérium nemzetiségi főosztályát gyakorlatilag megszüntették, több tankönyvszerző és szerkesztő súlyos büntetést – egyesek börtönt – kapott. Volt, akit csak kétéves munkára vettek fel ezután. A nagy megrázkódtatás után új tanterveket dolgoztak ki, megszűnt a magyar irodalom oktatásának történeti jellege, csupán szöveggyűjtemények jelenhettek meg, amelyekben az irodalmi anyag jelentős hányada a román irodalomból vett fordítás volt. A középiskolák utolsó évében, az érettségiző osztályokban az irodalmi tananyag a romániai magyar irodalom oktatása lett. A klasszikus magyar irodalom oktatása csak irodalmi elemzésekre szűkölt. Fel kellett újítani ezért az összes magyar irodalomkönyvet és olvasókönyvet. A szerzőket a minisztérium és a Pártközpont jelölte ki. A magyar nyelv és irodalom szerkesztőség akkori főnöke *Izsák József* irodalomtörténész Marosvásárhelyről vezette a szerkesztőséget, itt állították össze az új tankönyvek egy részét is. Munkatársai voltak még *Kicsi Antal* és *Máté József*. A bukaresti szerkesztőség csak az anyanyelv oktatására szánt tankönyvekkel foglalkozott.

Az önálló magyar nyelv és irodalom szerkesztőség egy újabb átszervezés nyomán szűnt meg, 1963 szeptemberében. Ezután a szerkesztőség neve Magyar, német és idegen nyelvek szerkesztősége. A marosvásárhelyi fiókszerkesztőség is megszűnt ezzel, munkatársai az akkor alakuló *Pedagógiai Intézethez* kerültek.

A kolozsvári fiókszerkesztőség gondozásában készültek a lefordított tankönyvek. Széles körű munkatársi hálózat alakul ki, egyetemi tanárok és fordítói vizsgával rendelkező középiskolai tanárok végezték a nehéz, nagy körültekintést, gyorsaságot és odaadást követelő munkát. A fordítások honoráriuma az 1951-ben megállapított díjszabás szerint kiadói ívenként 500 lei. Ez a legmagasabb honorárium egyébként, és a fordítás szerzői jogát jelenti. A magyar nyelvű könyvek nagy részét az első időben a nagyváradi és a kolozsvári nyomdávalatok készítették.

A román tankönyvek magyar fordításai egyidőben jelentek meg (azaz ugyanabban a tanévben) a román eredetivel, tehát sokáig a párhuzamosság elve érvényesült, annál is inkább, mert az egyetemi felvételi vizsgára magyar nyelven is lehetett jelentkezni és a felvételi dolgozatokat írni; ezek szerint a tankönyveknek pontosan egyezniük kellett. A fenti elv a hetvenes évek közepéig érvényesült, amikor bevezették a 2-3 évenkénti

megjelenést. Így előfordult, hogy a magyar nyelvű könyvek nem mindig voltak azonosak az eredetivel.

A magyar nyelv és irodalom oktatásának segédeszközei 1970-ig csupán a tankönyvek, illetve a szöveggyűjtemények voltak. Módszertani munkákat, pedagógiai szakirodalmat, egyetemi tankönyveket magyar nyelven nem adtak ki. *Évente összesen 12 tankönyv* jelent meg az anyanyelv oktatására. Az olvasó és nyelvtankönyvek egy ideig külön, később összevontan, egy kötetben jelentek meg.

A magyar nyelv oktatása 1980-ig koncentrikus szemlélet szerint történt, ezt tükrözték a nyelvtankönyvek is. Az irodalom oktatása 1958-tól 1974-ig csak *szöveggyűjtemények szerint* folyt.

1962-ben fordulatot, azaz előrelépést jelentett, hogy a magyar szerkesztőség írókat, költőket is megnyert a gyakorló tanárok mellett a szerzői munkaközösségekben való részvételre. Így az olvasókönyvek új sorozatának kidolgozásában részt vett *Sütő András, Fodor Sándor, Márki Zoltán, Péterfy Emília*. Az irodalomkönyvek összeállításában egyetemi tanárok, irodalomtörténészek, kritikusok vettek részt: *Jancsó Elemér, Csehí Gyula, Szigeti József, Antal Péter, Láng Gusztáv*.

1971. április elsejével a szerkesztőséget újból önállósították. Magyar és német nemzetiségi szerkesztőség lett a neve.

A szerkesztők létszáma ugyanannyi maradt, három magyar és két német szerkesztő, beleértve a vezetőt is. Később kibővült egy mérnök szerkesztővel is, amikor sor került az egyes technikai könyvek lefordítására, kiadására. 1973. novemberében újabb átszervezés következett. Egy nagyobb nemzetiségi szerkesztőség keretében viszonylag önálló kollektívaként folytathatta munkáját a magyar nyelv és irodalom szerkesztősége.

A hetvenes évek összkiadói termésében szerephez jutott a *pedagógiai irodalom*; a módszertani kiadványok a tanárok és a tanítók munkáját segítették. A neveléstudomány, lélektan köréből számos, világviszonylatban is jelentős tudományos munka román fordítása készült el. Ebben az időben magyar nyelven is jelentek meg a tanulók és a pedagógusok számára készült, nem tankönyv jellegű, hanem a tankönyvet kiegészítő munkák. (Antológiák, szöveggyűjtemények, módszertani alapszövegek.) 1971-ben négy ilyen magyar nyelvű kiadvány jelent meg. 1972-ben a kiadó katalógusában megjelenésre tervezett 182 cím közül 9 magyar nyelvű eredeti munka és két feladatgyűjtemény fordítása szerepelt. 1973-ban 166 címet tartalmazott a katalógus, ebből négy eredeti és két fordítás magyar nyelvű. 1974-ben a 135 címből négy szöveggyűjtemény, illetve munkafüzet és egy módszertani munka volt magyar nyelvű. 1975-ben a 154 címből hét magyar nyelvű munkát találunk a tervezetben. Ezek közül 3 módszertani kiadvány a tanítók számára és szorosan kötődik a megújított olvasókönyvek anyagának feldolgozásához. 1976-ban a tervezett magyar nyelvű kiadványok száma emelkedett. Az összkiadói 192 címhez viszonyítva 12 magyar nyelvű és 5 német, a német tannyelvű iskolák illetve pedagógusok számára. A továbbiakban:

- 1978-ban 179 címből 8 magyar, 6 német
- 1979-ben 146-ból 8 magyar, 3 német
- 1980-ban 95-ből 5 magyar, 1 német
- 1981-ben
- 1982-ben
- 1983-ban 146 tervezett megjelenésből 1 magyar, 1 német nyelvű
- 1984-ben
- 1985-ben
- 1986-ban 41 cím szerepelt az előrejelzésben, ebből 1 cím magyar, azaz két nyelvű kiadvány. A román-magyar iskolai szótár újrakiadása.
- 1983-tól 1988-ig egyetlen magyar nyelvű módszertani kiadvány sem jelent meg.

A hetvenes években a példányszám meghatározása a *Könyvterjesztő Vállalat* rendelése alapján történt. 1971-ben például a *Vers, ének, játék, mese az óvodában* című kézikönyv és szöveggyűjtemény 1900 példányban jelent meg. A *Barangolás meserországban* című antológia az I-IV. osztály számára 10.000 példányban. A kereslet és az igény ezek iránt nőttön nőtt, akár a tanulóifjúság, akár a tanítók, tanárok számára jelentek meg. A "Barangolás" javított kiadása 1974-ben 27.500 példányban jelent meg, az irodalmi szöveggyűjtemények 4.500 példányt is elértek egy-egy líceumi osztály számára. És ez a szoroson vett megrendelés volt. 1976-ban indult a II-IV. osztályos gyakorlófüzetek kiadása. Igen nagy szolgálatot tettek az oktatás korszerűsítésében, egyben az osztatlan oktatást szolgálták. A II. osztályos gyakorlófüzet második kiadására már 1978-ban igény volt, és a szoroson vett rendelés 50.000 példány lett. Ezt a kiadást a *Könyvterjesztő* igényelte a kereslet alapján. Ilyenformán nemhogy ráfizetések lettek volna, hanem kimondottan nyereségesnek bizonyultak ezek a kiadványok. Színes illusztrációkkal, nagyon jó grafikusok, a gyermekek képzeletét és kreativitását fejlesztő módon készítették el. A X. osztályos irodalmi szöveggyűjtemény ugyanebben az évben 15.000 példányban, a IX. osztályost szintén 15.000 példányban igényelték. A III. osztályos gyakorlófüzet második kiadását 30.000 példányban kérték, miután az első 37.000 példányban jelent meg. (Az I-IV. osztályban ezekben az években az egyes osztályokban a tanulók száma átlag 20-24.000 között volt.)

1978-tól a líceumok nagyarányú szakosodásával a magyar nyelv és irodalom szerkesztőség egyes *műszaki-technikai alapkönyvek fordítását* is szervezte és gondozta. Nehéz, de a későbbiekben nagyon fontosnak és eredményesnek mutakozó vállalkozás volt. A szakprofilú és műszaki alaptantárgyakat tanító fiatal mérnökök az egyetemi oktatásban csak román nyelven tanultak, tehát a magyar nyelvű szakkönyvek elsősorban az ő számukra jelentettek óriási könnyebbséget, egyben oktató munkájukban nyelvi biztonságot. Másrészt a tanulóifjúság műszaki nyelvi kultúráját megalapozták, és annak lehetőségét, hogy a műszaki alapismereteket legalább valamelyest megérthessék, hogy el is sajátíthassák a tudatosság szintjén. Ti. addig oktató mérnök és diák egyaránt küszködött a tömény és nehéz tananyaggal, amely fizikai alapismereteket is megkövetelt, ezt pedig addig még anyanyelven tanulták.

Anyagismeret, Szilárdságtan, Gépelemek, Műszaki rajz, Hajtástechnika és automatizálás – összesen 11 technikai alapismereteket tartalmazó tankönyv, amelyeket továbbiaknak kellett volna követniök, hiszen a különböző szakprofilú iskolák számára 80 felé tartott már a tankönyvek száma. Magyar nyelven nem létesültek, csupán a legáltalánosabb szakmákra felkészítő iskolatípusok, illetve osztályok, és számuk rendkívül elenyésző volt kezdetben. De a tankönyvek magyar nyelvű változatainak kiadásával fokozatosan nőtt a magyar nyelvű szakprofilú osztályok száma. Műszaki tudományokban már régebben publikáló, kitűnően felkészült idős és egészen fiatal mérnököket sikerült megnyerni fordítóként, akik átültették, érthető, világos magyarázatokkal, kiegészítő szövegekkel és szójegyzékekkel látták el ezeket az egyébként nagyon nehezen elsajátítható tankönyveket. Mire ez a hasznos, jól szervezett munka meghozta eredményeit is, megszüntették a technikai-műszaki tankönyvek magyar nyelvű változatainak kiadását.

RÓZSA MÁRIA